

УДК 930 (477)

ЧІКАЛІН Р. А.

<https://orcid.org/0000-0003-2589-6061>

<https://doi.org/10.33577/2313-5603.35.2021.58-70>

WYSOCZAN REBELIS, COSACIS, LABORI. ВІДОБРАЖЕННЯ ПОДІЙ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ В ЧИСТОВИХ КНИГАХ ДОНЕСЕНЬ ГАЛИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ РУСЬКОГО ВОЄВОДСТВА 1648 – 1649 РР.

Події в Руському воєводстві відіграли неабияку роль у самому повстанні Хмельницького та наклали свій відбиток на історію регіону. Самі ж вони не були викликані Хмельниччиною як феноменом. Останній лише актуалізував давні суперечності, що з весни 1648 р. спалахнули з новою силою і не припинялись до весни 1649 р. Єдиного механізму керування цими повстаннями не існувало і не могло існувати. Групи повсталих русинів Галицької землі були виокремлені і систематизовані на підставі авторського підходу до дослідження проблематики, що головним чином базувався на дослідженні чистових книг донесень Галицької землі Руського воєводства та опрацюванні історіографії.

Ключові слова: Хмельниччина, шляхта, Семен Височан, селянські виступи, козаки, 1648 р.

Постановка проблеми та її актуальність. Упродовж 1648-1649 рр. на теренах Руського воєводства посилілись виступи частини місцевого населення проти як польської адміністрації, так і католицького духовенства. Варто зазначити, що суперечності різного роду між українцями-русинами з одного боку та поляками з іншого існували і до подій 1648 р. Повстання Хмельницького, або ж Хмельниччина, лише активізували ці протиріччя з новою силою, а вступ війська гетьмана на терени воєводства остаточно їх утвердив. За таких умов варто проаналізувати участь у згаданих подіях різних соціальних груп місцевого населення, зокрема й шляхти «Грецької Віри». Важливо дослідити рівень організованості та структурованості місцевих повстанців, зокрема виявити вплив на них місцевого руського шляхтича С. Височана як очільника одного з найбільших відомих на сьогодні мілітаризованих формувань «бунтівників» у Галицькій землі. Тому для детальнішого дослідження згаданих подій важливе значення має залучення нових джерел і переосмислення вже опрацьованих матеріалів.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. В історіографії події 1648-1649 рр. та Руське воєводство ретельно досі не досліджувалися,

---

Чікалін Руслан Андрійович, аспірант кафедри історії Українського католицького університету (м. Львів).

© Чікалін Р. А., 2021

а найчастіше згадувалися у контексті ширшого військово-політичного конфлікту, що ввійшов в історію під назвою «Хмельниччина». Про це читаємо у працях В. Смолія, В. Степанкова, М. Крикуна, С. Плохія (*Смолій & Степанков, 2014, Крикун, 1993, Плохий, 2013*) та ін.

Про зростання уваги науковців до різноманітних аспектів політико-правового та соціокультурного життя у зазначеному воєводстві свідчать праці таких дослідників, як О. Вінниченко, Я. Федорук (*Вінниченко, 2015, Федорук, 1993*) та ін.

Деякі українські вчені аналізують окремі аспекти військової історії у ширших або вужчих хронологічних та географічних межах, що дозволяє краще зрозуміти військовий контекст боротьби, але це не стосується подій у Галицькій землі 1648 – 1649 р. Такі публікації належать І. Стороженку, В. Задунайському (*Стороженко, 1996, Задунайський, 2018, 2019*).

Окремі праці присвячені певним історичним персоналіям зазначеного періоду, образи яких іноді є гіперболізованими чи міфологізованими. До таких можна віднести роботи С. Томашівського, М. Грушевського, Н. Полонської-Василенко (*Томашівський, 1898, 1908, Грушевський, 1991, Полонська-Василенко, 1995*) та ін.

Серед зарубіжних дослідників у контексті окресленої теми варто згадати польських істориків А. Яблунівського, М. Дроздовського, Я. Качмарчука та М. Хорна (*Jablonowski, 1902, Drozdowski, 2015, Kaczmarczyk, 1988. Horn, 1974.*), в працях яких висвітлено історико-політичний, культурний та соціальний аспекти історії Галицької землі.

Назагал, історіографія Хмельниччини в Галицькій землі Руського воєводства все ще не завершила комплексне опрацювання проблеми виокремлення соціальних груп, які брали участь у виступах 1648 – 1649 рр., і залишила поза увагою взаємодію між ними. Окремі праці стосуються більшою мірою мілітарних чи парамілітарних аспектів або розглянуті в ширшому дискурсі Хмельниччини. Міфологізація Хмельниччини представлена дуже часто в хибному, на нашу думку, наративі, про «переможну» війну Б. Хмельницького або всебічну підтримку гетьмана в регіоні та наявність централізованого апарату управління повстаннями.

Аналіз джерел. Основну джерельну базу цього дослідження становлять матеріали, віднайдені у фондах Центрального державного історичного архіву України, м. Львів, у числі яких:

Чистова книга донесень Теробовельського гродського суду за 1648 рік (фонд 17, опис 1, справа 131), частина якої складається з

донесень саме на події, що їх спровокував похід Б. Хмельницького (12 донесень, викладених на 100 сторінках з 680 наявних у справі). Із зазначених донесень частина (конкретніше – 6) були опубліковані С. Томашівським у значно спрощеному вигляді (*Томашівський, 1908*);

Чистова книга донесень Галицького гродського суду за 1648 – 1649 рр., що здебільшого складається зі скарг, опису збитків майна, опису грабунків шляхетських маєтків, пограбувань церков, містечок та сіл (загалом 39 донесень, викладених на 187 сторінках з 292 наявних у справі). Варто зазначити, що з цієї книги також лише 6 справ у скороченому вигляді було опубліковано С. Томашівським;

Документи Львівського гродського суду за 1648 рік, зокрема дві скарги, що стосуються подій саме Галицької землі воєводства: Скарга на покозачених селян-русинів з-під Коломиї, що «кров шляхетську проливають», з переліком викраденого і знищеного майна (*ЦДІАЛ, 9 – 1 – 398: 209 – 211*), та скарга Мартина Садовського, Григорія Доманьовського, Іоана Скульського, Мельхіора Стамеровського на міщан, з с. Княгиничі та Калуша, які здійснювали напади на двори і маєтки зазначених шляхтичів (*ЦДІАЛ, 9 – 1 – 398: 329 – 333*), ця скарга була раніше опублікована С. Томашівським так само в скороченому вигляді (*Томашівський, 1898: 59 – 61*).

Підкреслимо, що більшість перерахованих матеріалів введено нами у науковий обіг вперше, окрім тих, що були, хоч і частково, але опубліковані С. Томашівським.

Окремо варто виділити збірник опублікованих джерел під упорядництвом Ю. Мицика (*Мицик, 2012*), що стосуються ширшого аспекту Хмельниччини та охоплюють ширші географічні та хронологічні межі, однак певною мірою в них представлена й Галицька земля.

Отже, наведені вище джерела дозволяють створити більш цілісну картину подій Хмельниччини як у Галицькій землі, так і в цілому воєводстві. Також, на нашу думку, уведені в обіг джерела дозволять у ширшому ракурсі розглянути Хмельниччину в Речі Посполитій загалом.

Мета дослідження. На підставі опублікованих та неопублікованих джерел, зокрема Чистових книг, а також напрацювань в історіографії виокремити соціальні групи, які брали участь у виступах 1648 – 1649 рр. на території Галицької землі, та виявити

взаємодію між ними, у тому числі й проаналізувати причетність шляхти «Грецької Віри».

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що Галицька земля як територіальна одиниця, що належала до складу Руського воєводства, в тому вигляді, в якому вона постала перед подіями Хмельниччини, увійшла до Речі Посполитої внаслідок Люблінської Унії 1569 року та, фактично, станом на 1648 р. складалась з трьох повітів: Галицький, Теревовлянський, Коломийський (*Tatomir, 1868: 145, 154-155*).

Події, що відбувались у Галицькій землі в 1648 р. та, частково, в 1649 р., описуються в праці С. Томашівського та позначені автором як «народні рухи» (*Томашівський, 1898: 48*). Це визначення, сформульоване істориком для цього регіону, можна вважати до певної міри точним, оскільки знаходимо великий перелік скарг на «buntownikow» з різних населених пунктів повіту, тому є підстави називати такі рухи «народними».

Сучасні дослідники застосовують визначення, запропоноване М. Грушевським, – «козацько-селянська війна», що назагал відповідає дійсності, однак із важливим застереженням: військо, що прийшло на терени воєводства вже після Пилявецької битви, чи Пилявецької трагедії – як її характеризують очевидці подій, – сьогодні часто називається «козацько-селянське військо» (*ЦДІАЛ, 5 – 1 – 141: 1381 – 1400*). У контексті цього дослідження є важливим розрізнити козацьке і селянське військо. Спираючись на донесення шляхтичів з Галицької землі стосовно подій, описаних як «народні рухи», варто розрізнити групи, часто не залежні, а в окремих випадках і такі, що протистояли одна одній:

1. Козацьке і татарське військо, що прийшло під проводом Б. Хмельницького.

2. Покозачені загони місцевого шляхтича Семена Височана.

3. Місцеві селяни-русини.

Зауважимо, що ці три групи католицька шляхта Галицької землі досить чітко розрізняла у своїх скаргах. Військо Хмельницького шляхтичі характеризували наявністю татарського контингенту, хоругв Війська Запорізького, досить чіткою військовою організацією, а також умовною лояльністю до заможної шляхти, що часто, потрапивши в полон до козацько-татарського війська, залишалась серед живих і використовувалась «на викуп» (*Чухліб, 2003: 45 – 49*) як козаками, так і татарами (*Смолій & Степанков, 2014: 111 – 114*).

Позаяк до польського населення «низьких станів» ставлення було більш агресивним: за домовленістю Хмельницького з татарами, значну їх частину було або вбито, або вона йшла як «ясир» для останніх (*ЦДІАЛ, 5-1-141: 1384*).

Показачені загони Семена Височана характеризувались як більш «жорстокі» по відношенню до представників католицького духовенства (*Томашівський, 1898: 58*), шляхти через грабунки цих двох станів, проте більшою лояльністю чи байдужістю до польського селянства, що переважно було представлене як найближча прислуга місцевих шляхтичів (*ЦДІАЛ, 5-1-141: 1387-1388*).

Опис постаті Семена Височана в українській історіографії базується на припущеннях, що робить її гіперболізованою. Зокрема, історик С. Томашівський, який де-факто першим зробив ґрунтовний опис подій Хмельниччини на Галичині, не знаходить ширших розвідок про постать шляхтича Семена Височана. Історику до кінця не було відомо походження та подальша доля шляхтича, та зрештою він припускає, що С. Височан «...або пішов з козаками або утік... або може в кінці його десь убито» (*Томашівський, 1898: 47-48*). У більш сучасних дослідженнях В. Грабовецький та В. Кривошея називають Семена Височана, як і його батька Гната Височана, збіднілими руськими шляхтичами Галицької землі, що вдавались до повстань з метою власного збагачення. У працях В. Грабовецького, присвячених постаті С. Височана, показаний шляхтич описується як «малий Хмельницький Землі галицької». В. Грабовецький наголошує, що С. Височан, зібравши велику армію, відступив на Брацлавщину (*Грабовецький, 2001: 13*). В. Кривошея у своїй праці «Козацька еліта Гетьманщини» описує інший період життя С. Височана – полковника лисянського та канівського після подій 1648-1649 рр. (*Кривошея, 2008: 178*). Армія самого шляхтича, за різними даними, нараховувала від 4000 до 15 000 осіб, до якої входили не лише селяни чи міщани, а й шляхтичі та представники духовенства (*ЦДІАЛ, 5-1-141: 1492-1494*).

Селянські повстання часто були зорганізовані місцевим духовенством Гречкої Віри, руською шляхтою. Рідше були хаотичними, без конкретизованих у донесеннях «ватажків». Такі повстання, попри їх переважно ретельну організацію, охарактеризовані як найбільш жорстокі, такі, що призводили до повного винищення як шляхти, так і духовенства чи інших станів, що сприймалися селянами-руси́нами як елемент про-шляхетський (*Степанков, 2008: 57-60*).

У Чистовій книзі Галицького повіту побіжно згадуються дві рушійні сили: селяни (*labori*) та покозачені загони С. Височана (*Wysoczan rebelis*); козацько-татарське військо, що прийшло з Б. Хмельницьким, згадується вкрай рідко, що, однак, не заперечує впливу останнього на інші стани.

Селянські повстання, без прямої згадки про Семена Височана, розпочались ще з весни 1648 року. Про це свідчать перші документи про повстання селян з Борині, що не далеко від Калуша. Це повстання описується в Чистовій книзі донесень Галицького гродського суду від 1648 року (*ЦДІАЛ, 5-1-141: 1095-1096*). Опис нападу селян на маєток шляхтича Андрія Сваричовського є досить ґрунтовним. Зокрема, там згадано близько ста повсталих селян поіменно, хоча точну кількість визначити важко, оскільки часто у згаданій скарзі застосовується формулювання «*z synami*», «*z synami ego*». Важливо зазначити, що в скарзі ватажків нападу вказано декілька; серед них окрім міщан і шляхтичів названо і велику кількість представників духовенства, що також безпосередньо брало участь у цьому нападі. Головним «*watamanom*» шляхтич Сваричовський у своїй скарзі називає священника на ім'я Ярема (*ЦДІАЛ, 5-1-141: 1087-1088*), приписуючи йому провідну роль у нападі. Тут важливо зауважити, що попри наявність серед покозачених «*Labori*» і руських шляхтичів, все ж таки провідником, на думку Сваричовського, виступив священник. У вказаному описі згадок про Семена Височана або його «*pulkownikow*» чи «*watamanow*», що в документах фігурують набагато частіше, ніж «Малий Хмельницький землі Галицької», не знаходимо.

До С. Височана як провідника місцевих виступів проти шляхти, з його умовною столицею в м. Отинія, центром селянських повстань Галицької Землі виступало м. Калуш. Відвертого протистояння в самому місті не відбулось, оскільки руська шляхта та духовенство «Грецької Віри» були представлені тут ширше, ніж польське та католицьке, через що місто дуже швидко перейшло до повсталих селян і руської шляхти, лояльної до Хмельницького, без жодної допомоги останнього (*Томашівський, 1898: 48-49*).

У донесеннях від осені 1648 року місто Калуш зазначається як «*wszytkich lotrov, hultaiov u buntownikow stolice*» та яке своїми діями часто йшло всупереч політиці Хмельницького (*ЦДІАЛ, 5-1-141: 1182-1184*). У тих же локаціях зустрічаємо шляхтичів, які вихвалялись якимсь привілеєм від козаків, що забезпечував їм

недоторканність з боку «hultaioв у buntownikow». Шляхтич Самуель Рожнятовський залишився у власному родовому маєтку в Бабині біля Калуша, посилаючись на привілеї від козаків «ро wszystkie czasy za przywiliami у paszportami kozackimi w domach swych bezpieczeniemi zostawali», однак попри наявність таких запевнень з боку козацтва, шляхтича Рожнятовського було страчено «buntownikami», тобто селянами з Калуша та прилеглих місцевостей (*Томашівський, 1898: 56*) без жодних вимог до останнього, чи спроб викупу, до яких часто вдавались козаки-татари або С. Височан.

Варто зазначити, що в околицях Калуша справді діяла організована група покозачених шляхтичів-калушан і селян, що здійснила низку нападів-пограбувань на панські маєтки (*ЦДІАЛ, 5-1-141: 1130-1132, 1136, 1143-1144, 1153-1155, 1160-1161, 1181-1189*). Однак ця покозачена армія із селян не має відношення до армії Б. Хмельницького чи до загонів С. Височана. Подібних груп могло бути і декілька. З цього можна припустити, що центром «гультьайського життя» в Галицькій землі була не тільки Отинія з С. Височаном, таких осередків могло бути декілька.

Такі селянські повстання охопили майже всі місцевості, як довкола вищезгаданого Калуша, так і в околицях м. Долина, та відбувались організовано. Тут шляхта зазначає, що селяни після вчинення чергового нападу на панський маєток триумфально повертались з награбованим у власні села та, за необхідності, повторно організовувались у загони для подальшого нападу (*Томашівський, 1898: 49-50*).

Існує великий перелік скарг на такі покозачені загони від родин Грофіцьких, Баранецьких, Курдвановських, Коницьких, Ржимовських тощо (*ЦДІАЛ, 5 – 1– 141: 1136, 1153 – 1155, 1160–1161, 1181 – 1189, 1202 – 1203*). Є скарги і про напади на католицьке духовенство. Зокрема, католицький священник Носкевський пише про напади, що вчинені були на його володіння покозаченими місцевими селянами-русинами (*ЦДІАЛ, 5 – 1 – 141: 1200*). Однак згадок про те, що вони прямо керувались С. Височаном або організовувались з його столиці Отинії, у донесеннях шляхтичів не знаходимо. У декількох свідченнях шляхти серед «watamanow» селянських загонів згадується Василь Амброжник, який пізніше на допитах називав себе «сотником» С. Височана (*Томашівський, 1898: 52*).

Описано й поодинокі випадки, коли покозачені селяни здійснювали напад і на руську шляхту, лояльну до С. Височана. На початку грудня 1648 року неназвані селяни здійснили напад на родину шляхтичів-русинів Голинських, що в інших джерелах також значаться серед «watamanow» С. Височана та як ті, що брали участь у нападах на шляхетські маєтки. Офіційною причиною нападу на маєток Голинських у скарзі зазначено звинувачення у підтримці і переховуванні католицької шляхти (Томашівський, 1898: 55). Зауважимо, що таких прикладів документи більше не містять, а отже, є підстави говорити про винятковість описаного випадку.

Варто зазначити, що селянські виступи на Коломийщині розпочинаються пізніше – з червня 1648 року, і масштабності набувають у вересні-жовтні з приходом армії Б. Хмельницького. Провідниками повстань окрім духовенства тут виступають переважно шляхтичи-русини. У чистових книгах донесень Галицького гродського суду стосовно цієї місцевості окрім реальних, тобто конкретизованих скарг, є такі, в яких зазначається лише сума збитків (ЦДАЛ, 5 – 1 – 141: 1127), що дає підстави сумніватись у достовірності самих фактів повстань. Наявність скарг такого типу на тлі тих, що мають ґрунтовний опис, може свідчити не про реальні випадки «народних рухів», а радше про спроби місцевих шляхтичів подати себе як постраждалих унаслідок подій 1648 - 1649 рр., не менше, ніж в інших повітах землі чи інших землях воєводства, свідомо вказуючи завищені або вигадані збитки.

У скаргах, описаних у Чистових книгах донесень, селяни-русини виступають як добре підготовлена в мілітарному і в логістичному плані організація, що попри хаотичність у своїх нападах діяла досить впевнено і зухвало ще до приходу в Руське воєводство армії Богдана Хмельницького.

Руська шляхта фігурує переважно серед очільників селянських виступів та, здебільшого, як така, що взяла на себе провідну роль у нападах на католицькі шляхетські двори.

Наявні в Руському воєводстві групи селян-русинів не діяли узгоджено із загонами С. Височана чи козаків, часто на власний розсуд організовуючи напади та пограбування. Підтвердженням може служити існування декількох центрів повстанців, які діяли незалежно. Варто наголосити, що під безпосереднім керівництвом гетьмана перебував далеко не весь склад з умовного козацько-селянського війська, а частина повсталих «laborig» діяла поза контекстом Хмельниччини, з метою помсти «панам» чи задля

власного збагачення. Однак із донесень випливає, що шляхта досить чітко усвідомлювала з якою з цих сил в конкретному випадку вони має справу: будь то хоругви гетьмана, невідомі «labori» чи хтось із численних прибічників Семена Височана.

Висновки. Отже, твердження про те, що селянські виступи мали централізоване керівництво чи то з боку С. Височана, чи то з боку Б. Хмельницького, на нашу думку, не має достатньо підстав. Наведені вище джерела і факти свідчать про хаотичність і безконтрольність цих виступів.

Попри це варто зазначити, що самі напади на шляхту та їхні маєтки були зорганізовані на досить високому рівні. Головним чином це можна пояснити чітким переконанням повсталих, що повернення до усталених порядків не відбудеться.

Сам С. Височан рідко фігурує в донесеннях і згадується виключно як очільник, що керував своїми покозаченими загонами з Отинії. Натомість існує чимало згадок про його «pulkovnikov» або «watamanow», що діяли по всій території Галицької землі, часто виходячи за її межі. Яким чином та коли С. Височан і його прибічники залишили землі Руського воєводства та відправились за Хмельницьким, залишається невідомим для католицької шляхти. Ба більше, брак інформації серед шляхтичів про постать С. Височана, його походження та подальшу долю призвів до певних викривлень в історіографії Хмельниччини.

Селянські повстання охопили всю локацію Галицької землі, однак випадки, коли покозачені селяни нападали і на руську шляхту, тим більше лояльну до подій Хмельниччини, є поодинокими і в донесеннях не позначені системно.

Завдяки залученню матеріалів з Чистових книг вдалося виявити не тільки донесення, що мали ознаки реальних скарг на нападників-повстанців (у них вказуються кількість повстанців, керівники, кількість знищеного тощо), але й фіктивні скарги (у них зазначається лише сума збитків, що свідчить про спроби місцевих шляхтичів показати себе як тих, що також постраждали внаслідок подій 1648 - 1649 рр.).

На підставі опрацьованих джерел та історіографії варто зазначити також, що чіткі соціальні групи, які були б чисельно значущими в подіях Хмельниччини в Галицькій землі, виокремити складно, оскільки повстанські загопи були вкрай неоднорідними і могли складатись з різних верств населення, а також були очолені в різний спосіб. Участь священників «Грецької Віри» в повстаннях і повстанських загонах не заперечна, однак дискусійним питанням залишається масовість і поширеність цього явища.

Використані посилання

Вінниченко О. (2015). Депутатські сеймики Белзького і Руського воеводств в останній чверті XVI – першій половині XVII століття: організація та невиборчі функції. *PATRIMONIUM. Студії з ранньомодерної історії Центрально-Східної Європи*, Київ-Краків. С. 169–188.

Грaboveцький В. (2001). *Народний полководець Семен Височан. Івано-Франківськ*. Івано-Франківськ: Кафедра історії України Прикарпатського університету ім. В. Стефаника, 64 с.

Грушевський М. (1991). *Історія України-Руси*, Т. 8. Київ: Наукова думка, 856 с.

Мицик Ю., Брехуненко В., Бурім Д., Маврін О., Сохань П., Швидько Г. (2012). *Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. Т. 1: (1648–1649 рр.)*. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Канадський інститут українських студій, 680 с.

Задунайський В. (2018). Козацькі стратегії і стратегієми під час кампанії 1649 р. та їхні аналоги у «Стратегемах» Секста Юлія Фронтіна. *Історичні і політологічні дослідження*. С. 31-44.

Задунайський В. (2019). Вияв вагомості військової дисципліни та бойової взаємодії в козацькому середовищі – «Добрий козак баче, де отаман скаче». *Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції: «Витоки та становлення козацького руху на етнічних землях України»*. 30 червня 2019 р. Львів, Руда. С. 60-67.

Костомаров М. (2004). *Богдан Хмельницький: Історична монографія*. Дніпропетровськ: Січ, 843 с.

Кривошея В. (2008). *Козацька еліта Гетьманщини*. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса, 452 с.

Крикун М. (1993). *Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV-XVIII ст. Кордони воеводств у світлі джерел*. Київ: Інститут української археографії, 184 с.

Крип'якевич І. (1990). *Богдан Хмельницький*. Львів: Світ, 408 с.

Плохій С. (2013). *Козацький міф. Історія та націєтворення в епоху імперії*. Київ: Laugus, 440 с.

Полонська-Василенко Н. (1995). *Історія України у двох томах. Т-2: Від середини XVII століття до 1923 року*. Київ: Либідь, 608 с.

Смолій В., Степанков В. (2014). *Український політичний проект XVII ст.. становлення національного інституту влади*. Київ: Інститут історії України НАН України, 194 с.

Степанков В. (2008). *Розвідка і контррозвідка Богдана Великого (1648-1657 рр.)*. Кам'янець-Подільський, 254 с.

Стороженко С. (1996). *Богдан Хмельницький і воєнне мистецтво у Визвольній війні українського народу середини XVII ст.: Книга перша: Воєнні дії 1648-1652 рр.* Дніпропетровськ: Видавництво Дніпропетровського державного університету, 320 с.

Томашівський С. (1908). *Матеріали до історії Галичини. Т. II. Акти з 1649-1651*. Львів: Записки Наукового товариства ім. Шевченка, 417 с.

Томашівський С. (1898). *Народні рухи в Галицькій Русі 1648 р.* Львів: Записки Наукового товариства ім. Шевченка, 138 с.

Федорук Я. (1993). *Зовнішньополітична діяльність Богдана Хмельницького і формування його політичної програми (1648 - серпень 1649 рр.)*. Львів: Інститут української археографії, 68 с.

Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Фонд 5 опис 1 справа 141 (Чистова книга донесень Галицького городського суду за 1648 – 1649 рр.).

Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Фонд 17, опис 1, справа 131 (Чистова книга донесень Теребовельського городського суду за 1648 р.).

Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Фонд 9 опис 1 спр. 398 (Чистова книга донесень Львівського городського суду за 1648 р.).

Чухліб Т. (2003). *Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648 – 1714 рр.* Київ: Інститут історії України НАН України, 518 с.

Drozdowski R. (2015) *My o nas i o innych. Szlachta Rzeczypospolitej wobec kozaczyzny zaporoskiej w latach 1648-1659.* Białystok: Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy, 480 s.

Jabłonowski A. (1902). *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. 7. Cz. 1 : Ziemie ruskie. Ruś Czerwona.* Warszawa: Główny skład u Gebethnera i Wolffa, 402 s.

Horn M. (1975). Miejski ruch osadniczy na Rusi Czerwonej w latach 1501-1648. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu*, S. 30-49.

Horn M. (1974). *Walka chłopów czerwonoruskich z wyzyskiem feudalnym w latach 1600-1648. Cz. 1. Zbiegostwo i zbójnictwo karpackie.* Opole, 96 s.

Kaczmarczyk J. (1988). *Bohdan Chmielnicki.* Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 267 s.

Tatomir L. (1868). *Geografia ogólna i statystyczna dawnej Polski.* Kraków: Wydawnictwo Dziel Tanich i Pożytecznych, 399 s.

References

Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv. Fund 5 description 1 case 141 (Delation book of reports of the Galych city court for 1648 - 1649).

Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv. Fund 17, description 1, case 131 (Delation book of reports of the Terebovlya city court for 1648).

Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv. Fund 9 description 1 file 398 (Delation book of reports of the Lviv city court for 1648).

Chukhlib T. (2003). *Hetmans and monarchs. Ukrainian state in international relations 1648 – 1714.* Kyiv: Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, 518 p.

Drozdowski R. (2015) *My o nas i o innych. Szlachta Rzeczypospolitej wobec kozaczyzny zaporoskiej w latach 1648-1659.* Białystok: Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy, 480 s.

Fedoruk J. (1993). *Foreign policy of Bohdan Khmelnytsky and the formation of his political program (1648 - 1649).* Lviv: Institute of Ukrainian Archaeography, 70 p.

Grabovetsky V. (2001). *People's Commander Semen Vysochan.* Ivano-Frankivsk: Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 64 p.

Horn M. (1975). Miejski ruch osadniczy na Rusi Czerwonej w latach 1501-1648. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu*, S. 30-49.

Horn M. (1974). *Walka chłopów czerwonoruskich z wyzyskiem feudalnym w latach 1600-1648. – Cz. 1. – Zbiegostwo i zbójnictwo karpackie.* Opole, 96 s.

Hrushevsky M. (1991). *History of Ukraine-Rus, V. 8.* Kyiv: Scientific thought, 856 p.

Jabłonowski A. (1902). *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. 7. Cz. 1 : Ziemie ruskie. Ruś Czerwona.* Warszawa: Główny skład u Gebethnera i Wolffa, 402 s.

Kaczmarczyk J. (1988). *Bohdan Chmielnicki*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 267 s.

Kostomarov M. (2004). *Bohdan Khmelnytsky: Historical monograph*. Dnepropetrovsk: Sich, 843 p.

Krivoshcheyka V. (2008). *Cossack elite of the Hetmanate*. Kyiv: Institute of Political and Ethnonational Studies of I. Kuras, 452 p.

Krikun M. (1993). *Administrative-territorial structure of the Right Bank of Ukraine in the XV-XVIII centuries. Voivodship borders in the light of sources*. Kyiv: Institute of Ukrainian Archaeography, 184 p.

Krypyakevych I. (1990). *Bohdan Khmelnytsky*. Lviv: Svit, 408 p.

Mytsyk Y., Brekhunenko V., Burim D., Mavrin O., Sokhan P., Shvydko G. (2012). *Sources on the history of the National Liberation War of the Ukrainian people in 1648–1658. Vol. 1: (1648–1649)*. Kyiv: M. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archaeography and Source Studies; Canadian Institute of Ukrainian Studies, 680 p.

Plokhyy S. (2013). *Cossack myth. History and nation-building in the era of empires*. Kyiv: Laurus, 440 p.

Polonska-Vasylenko N. (1995). *History of Ukraine in two volumes. V. 2: From the middle of the XVII century to 1923*. Kyiv: Lybid, 608 p.

Smoliy V., Stepankov V. (2014). *Ukrainian political project of the XVII century. Formation of the national institution of power*. Kyiv: Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, 194 p.

Stepankov V. (2008). *Intelligence and counterintelligence of Bohdan the Great (1648-1657)*. Kam'yanets' podil's'kyy, 254 s.

Storozhenko S. (1996). *Bohdan Khmelnytsky and military art in the Liberation War of the Ukrainian people in the middle of the XVII century: Book one: Military actions of 1648-1652*. Dnipropetrovsk: Dnipropetrovsk State University Publishing House, 320 p.

Tomashivsky S. (1908). *Materials on the history of Galicia. V. II. Acts from 1649-1651*. Lviv: Notes of the Scientific Society. Shevchenko, 417 p.

Tomashivsky S. (1898). *People's movements in Galician Rus in 1648*. Lviv: Shevchenko Scientific Society Notes, 138 p.

Tatomir L. (1868). *Geografja ogólna i statystyczna dawnej Polski*. Kraków: Wydawnictwo Dziel Tanich i Pożytecznych, 399 s.

Vynnychenko O. (2015). *Delegates Sejms of Belz and Rus'Voivodeships in the last quarter of the 16th – first half of the 17th century: organization and non-electoral functions*. *PATRIMONIUM. Studies in Early Modern History of Central and Eastern Europe*, Kyiv-Krakow, pp. 169–188.

Zadunaisky V. (2018). *Cossack strategies and strategists during the campaign of 1649 and their analogues in "Strategies" by Sextus Julius Frontinus*. *Historical and political science research*. pp. 31-44.

Zadunaisky V. (2019). *Manifestation of the importance of military discipline and combat interaction in the Cossack environment - "A good Cossack sees where the ataman goes"*. *Proceedings of the II All-Ukrainian Scientific Conference: "Origins and Formation of the Cossack Movement in the Ethnic Lands of Ukraine"*, 30 June 2019. Lviv, Ruda, pp. 60-67.

Chikalin R.

WYSOCZAN REBELIS, COSACIS, LABORI. THE REFLECTION OF KHMELNYCHYNA IN THE REPORTS OF DELATIONS BOOKS AT THE GALICIAN LAND OF THE RUS VOIVODESHIP 1648 – 1649.

The uprising of the local Ruthenians of the Rus voivodeship played a significant role in the Khmelnychyna in these areas and left their mark on the history of the region. The Khmelnychyna as a phenomenon did not cause them. It is only actualized the old contradictions, which erupted with renewed force in the spring of 1648 and did not cease until the spring of 1649. The head mechanism for controlling these uprisings did not exist and could not exist. Individual factions of the insurgents were singled out and systematized on the author's approach to the study of the issue, which was mainly based on the study of reports of the Galician land of the Rus voivodeship and the elaboration of historiography.

Attacks on the nobility and their lands were organized very professionally, structured and decisively. This was caused by a clear belief among the rebels that a return to the established order would not take place.

Vysochan as himself rarely appears in the reports, and is mentioned only as the leader who led his Cossacks from Otyniya. Instead, there are many mentions of his so-called colonels, atamans, and loyalists, who existed throughout the Galician land and went beyond it. How and when Semen Vysochan and his supporters left the lands of the Rus voivodeship and followed Khmelnytsky remains unknown to the Catholic nobility. Moreover, the lack of information among the nobles about the figure of Vysochan, his origin and subsequent fate, led to certain distortions in the historiography of the Khmelnychyna.

In our opinion, it is inadmissible to claim the existence of centralized leadership in peasant speeches, either by S. Vysochan or by B. Khmelnytsky. The above sources and facts indicate the chaos and uncontrollability of these uprisings.

It should be noted that this study does not give a complete picture of the problems of this topic. It is created for intensification and new vision of researching in this area.

Keywords: Khmelnychyna, Nobility, Semen Vysochan, peasant uprisings, Cossacks, 1648